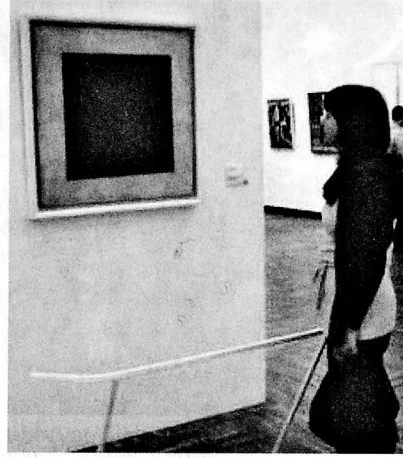

Zaman - güzəştisiz münsifdir...

("Qara kvadrat" önündə düşüncələr...)

...Məşhur tarixçi V.Klyuçevskinin belə bir sözü var: "Tarix heç nə öyrətmir, lakin dərslərdən ibrət götürməməyə görə cəzalandırır". Belə bir fikir də çox maraqlıdır: "Tarix keçmişdə devrilmiş siyasətdir". Yalnız şərhlər əlavə edərək, müasirliyi özündə yaşadan tarixdən tarix yaratmaq olar. Yalnız bu tarix tarix kimi qalacaqsansa... Sözsüz ki, tarix təsadüflərdən ibarət deyil, təsadüfəlik dərkolunmaz bir qanunauyğunluq olsa belə... Hər nə baş verirsə, təsadüfən olmur, hər şey öz məntiqinə uyğun tarixi ardıcılıqla baş verir. Tarix həтта zamanın sınağından çıxmış sənət əsərlərinə belə öz təsirini göstərir. Bununla da, sənət əsərinin tarixdə qalıb-qalmamaq şansı yaranır. Tarixin arxivinə köçən sənət əsəri kimi, tarixdə həmişəyaşar sənət əsərləri bəs əbədlilik haqqını necə qazanır? Tarixin süzgecindən keçən bu əsərlər nə qədər tükənməz ömür qazansa belə, bir gün tarixə həmişəlik düşərək qalır. Bəs Sovet dövründə yaranmış sənət əsərləri görəsən istər söz sənətində, istər teatrda, istərsə rəngkarlıqda əbədi yaşamaq hüququ qazandı mı? Elə o əsərlər tarixin tozlu arxivində qalmadı mı? Təsviri sənət haqqında təsəvvürləri alt-üst edən Leonardo da Vinçi, Vinsent Van Qoq, Pablo Pikasso, Salvador Dali, Bosx və qeyriləri zamanında heç bir real izahatı olmayan möcüzə kimi qəbul olundular. Bəs görəsən bütün bunlar da tarixdə əbədi qalmaq haqqını nə dərəcədə qazandı lar? Bunu zaman göstərir və yenə də göstərəcək. Burası yəqindir. Böyük rus yazıçısı A.Soljenitsinin roman və povestləri dövrün hökmü ilə yarandı. Necə qəbul olunmaları isə tamam başqa söhbətin mövzusu dur. Sözsüz ki, tarix, zaman bunun əsl qiymətini verdi və verəcək də... Əbəs yerə deyilməyib ki, zaman ən doğruçu hakimdir. Bir də ki, sənətkar dediyin yaşadığı zamanın önündə gedəndə

zamana və zəmanəyə qismən də olsa öz təsirini göstərə bilər. A.Kamyunun sözü var ki, - heç bir xalq öz yazıçısının dediyi sözə əməl eləmir. Rus-abxaz yazıçısı Fazil İskəndər də illər keçəndən sonra bu fikri təkrarladı. Sənətkar və hər bir əsl sənət adamı üçün öndə getməksə - daim zamanın nəbzini tutmaq, onun ağırlı nöqtələrini öz canında hiss etməkdir. Sənətkar bilməlidir ki, bu həm də onun öz şəxsi ağırsıdır. K.Maleviçin "Qara kvadrat"ı tarixin, zamanın tələblərinə necə lazım dısa, o cür cavab verdi. Sovet dövrünün "diqtəsiylə" yaradılmış bu əsər də elə tarixin sınağına verilmədimi? Bəstəkar G.Sviridov "Zaman, irəli!" əsərini yaradanda bildirdimi ki, tarixdə müvəqqətidir, ya əbədi? Eləcə də Soljenitsın "Qulaq Arxipelağı" nı yazanda ümid edirdimi ki, tarixdə beləcə

əbədiyyət qazanacaq, yaxud əksinə? Əlbəttə, tarixdə qalıb-qalmamaq məsələsi Zamanın hökmündədir. Zamanın sınağından uğurla çıxmış sənət əsərləri öz yerində, qalmayanlarsa tarixin, ən obyektiv tənqidçisi olan zamanın ələyindən keçə bilmir. Belə əsərlər sovet partiya nomenklaturunun sifarişi ilə yaradılmış əsərlər idi. Lakin bəzilərinin bu gün dodaq büzdüyü sovet əyyamında da həqiqətən dəyərli əsərlər yaranmış oldu. Təbii ki, Sovet sistemi dağılandıan sonra dövrün sifarişiylə yaranmış bir çox yazılar Zamanın sınağından keçə bilmədi. Zamanla safçürük olundu və hər zamanda da beləcə... Bir daha əmin olursan ki, hər bir dövrdə yaranan sənət əsəri üçün ən dürüst, ən obyektiv sənətsünas və ən dəyərli məhək daşı Zamanın özüdür... Əslində "qara çöhrəsində" heç nə əks olunmayan "Qara kvadrat"a bir müddət baxandıan sonra bunları düşünməli olursan... Hər halda mən öz ağılımdan keçənləri bir eskiz halında qələmə aldım...

Aydan